

CRÒNICA

PRIMERA PART DE LA
HISTÒRIA DE VALÈNCIA

PERE ANTONI BEUTER

CRÒNICA

PRIMERA PART DE LA HISTÒRIA DE VALÈNCIA

INTRODUCCIÓ I EDICIÓ
ENRIC IBORRA

institutió
alfons el magnànim
centre valencià
d'estudis i d'investigació

BIBLIOTECA D'AUTORS VALENCIANS – 67

VALÈNCIA, 2018

Col·lecció fundada per

JOAN FUSTER

Dirigida per

ENRIC SÒRIA

Codirigida per

VICENT J. ESCARTÍ

Introducció i edició

ENRIC IBORRA

© De la introducció i l'edició: Enric Iborra, 2018

© De la present edició: Institució Alfons
el Magnànim-CVEI - Diputació de València, 2018

Coberta creada per ARTS GRÀFIQUES SOLER

Disseny de la col·lecció: FÈLIX BELLA

Il·lustració de les guardes: *Huerta y contribución de la
ciudad de Valencia* (fragment), de Francisco Antonio
Cassaus

ISBN: 978-84-7822-760-0

Dipòsit legal: V. 1410-2018

Imprés a: Martín Gràfic

SUMARI

INTRODUCCIÓ	9
Notícia biogràfica	
de Pere Antoni Beuter	9
Beuter i l'erasmisme	17
Beuter com a historiador	23
Llengua, estil, societat	33
Nota sobre aquesta edició	38
CRÒNICA	41
TAULA	306
GLOSSARI	308

INTRODUCCIÓ

El 1971 Joan Fuster va publicar una breu «Nota preliminar» que encapçalava una edició facsímil de la *Primera part de la Història de València* del prevere valencià del segle XVI Pere Antoni Beuter. Fuster hi advertia que «la nostra “història cultural” d’aquell segle està per fer» i que aquella època va ser «rica i complexa, apassionada i apassionant, i mereix ser indagada a fons».¹ Hi ha tot un conglomerat de figures –humanistes, filòsofs, teòlegs– que esperen i mereixen un estudi detingut, com ara el canonge Beuter. L’interès d’aquest intel·lectual ve determinat d’entrada per ser un cas paradigmàtic de diversos aspectes que van confluïr en l’ambient cultural de la primera meitat del XVI valencià.

NOTÍCIA BIOGRÀFICA DE PERE ANTONI BEUTER

Pere Antoni Beuter havia nascut a València, entre 1490 i 1495. El seu cognom, que no es troba a Catalunya ni a Aragó, ni s’acomoda als clixés fonètics autòctons, deu tenir més aviat, segons Miquel Batllori, un origen eslavogermànic, provinent d’alguna de les famílies de comerciants estrangers que es

¹ Pere Antoni Beuter: *Primera part de la Història de València (València, 1538)*, edició facsímil amb una «Nota preliminar» de Joan Fuster, València, 1971.

van establir a València a causa de l'augment del comerç exterior del seu port.² Beuter va estudiar a la Universitat de València fins a aconseguir-hi el grau de doctor en teologia. Encara que no es conserven documents que ho confirmen, en les seues obres apareixen nombroses referències que permeten corroborar aquest fet.

Res no sabem de la seua vida fins al 1522. El 22 de novembre d'aquest mateix any, reunits els jurats de València per a la provisió de càtedres, va ser designat per a explicar la de «Súmula per via de reals» amb l'assignació de 25 lliures anuals, «demostración palmaria –remarca Vicent Castañeda– de la confianza que en el mismo depositaban los Jurados, en extremo celosos en la designación de maestros».³ No apareix en l'elecció verificada el 4 de maig de 1524, en la qual trobem un doctor Pineda per a l'exercici de la seua càtedra, però torna a figurar en la provisió del 1534. Castañeda suposa que Beuter va estar absent de València durant aquests anys.⁴

Paral·lelament a la carrera universitària, Beuter va seguir també l'eclesiàstica. Va ser capellà del cardenal Erhard de la Marche –arquebisbe absentista de València–, al qual dedicava el 1527 el tractat *Caerimoniae ad Missam* i el 1532 un *Iudicium in confessiones sacerdotum*. Des del 1528 va posseir un benefici en la seu valenciana. Cap al 1540 es va decidir a córrer, com tants altres capellans peninsulars des de l'arribada al papat de Calixt III,

2 Miquel Batllori: «Pere-Lluís Beuther, teòleg valencià a Portugal», *Catalunya a l'època moderna*. Barcelona, 1971.

3 Vicent Castañeda i Alcover: *Los cronistas valencianos*. Madrid, 1920, p. 20.

4 Castañeda, op. cit., p. 20.

l'aventura d'Itàlia i se'n va anar a Roma amb el cardenal Enric de Borja. Allí, segurament per promocionar-se, va repartir entre el clero exemplars d'un llibre seu. Segons Vicent Ximeno, «visto el aprecio que muchos purpurados hacían del libro de las Ceremonias de la Misa, resolvió hacer otra impresión más correcta y aumentada, y la dedicó a la santidad de Paulo III». ⁵ Beuter hi va aconseguir els càrrecs de protonotari i predicador apostòlic, «y habiéndose ofrecido en aquella Corte cierta disputa con un doctor Escocés, mandó su Santidad que arguyese». ⁶

De tota manera, com suggereix Fuster, ⁷ tots aquells càrrecs i honors no devien suposar una contrapartida econòmica suficient i potser per això se'n va tornar a València, on tenia unes relacions cordials i segures amb les autoritats municipals. El 1530, abans del seu viatge a Roma, aquestes li havien atorgat el càrrec de predicador de la ciutat, que, segons Ximeno, «desempeñó com mucho lucimiento en el Sermón del tercer centenar de la Conquista». ⁸ Els dietaris de l'època destaquen aquesta notícia, que marcaria un punt àlgid en la fama de Beuter com a orador: «a 9 del mes de Octubre, dimecres y dia de S. Dionís, fon complit lo tercer centenar que la ciutat de València fon conquistada per lo gloriós Senyor Rey en Jaume, de bona memòria. En lo qual dia fon dita missa bisbal en la Seu de la present ciutat per lo Reverendíssim Senyor Bisbe de gràcia Mossèn Francés Estanya,

5 Vicent Ximeno: *Escritores del reyno de Valencia*. València, 1747, vol. I., p. 103.

6 Vicent Ximeno: op. cit., vol. I, p. 103.

7 Fuster: op. cit.

8 Ximeno: op. cit., vol. I, p. 103.

e predicà lo reverent mestre Pere Antoni Beuter, mestre en sacra teologia, en lo dit sermó dix los que primer poblaren la insigne ciutat de València y après dix tota la història de la conquesta de València».⁹ Francisco Diago, en els seus *Apuntamientos*, arreplega la mateixa notícia i hi afegeix que «assistió el Duque de Calabria y toda la nobleza y cavallería».¹⁰

El 1534 els jurats de la ciutat li havien concedit una càtedra a l'Estudi General «per a legir la Bíblia».¹¹ En successives provisions de la càtedra desapareixen mestre i assignatura, potser, com assenyala Castañeda, perquè Beuter devia estar dedicat de ple al treball de redacció de la crònica. Aquesta obra –la *Primera part de la Història de València*– la va acabar el 1537, segons es desprèn del privilegi d'impressió que el 24 de novembre d'aquest any li van concedir els jurats. El 1539 encara li pagaven cent lliures en concepte de subvenció per aquest llibre.¹²

El 1544 ja era a València. Aquest any va publicar, en castellà, un *Sumario del libro de las Ceremonias de la Misa*, compendi de l'obra que havia distribuït per Roma. Beuter va dedicar aquesta obra a don Juan de Zúñiga, comanador major de Castella, a través dels bons oficis d'Hipòlita de Liori, comtessa de Pala-

9 Salvador Carreres Zacarés: *Libre de Memòries de València*, València, 1935, vol. II, p. 837.

10 Francisco Diago: *Apuntamientos*. València, 1946, vol. II, p. 105.

11 «Item elegeix de nou la càtedra pera legir la Bíblia o pera legir aquella elegeixen al Reverent mestre pere anthoni mestre en Sacra teologia de salari de XXV lliures», *Manual de Consells de la Ciutat de València*, citat per Castañeda, op. cit., p. 21.

12 Castañeda: op. cit., p. 21.

mós, com el mateix Beuter assenyala en l'epístola del *Sumario*: «Y porque todos los clérigos no son tan latinos como sería menester, a ruego de algunos acordé de hazer un sumario de todo lo essencial en lengua castellana, que quizá podrá hazer más fruto. Y acabándola de hazer a coyuntura que la Illustre condessa de Palamós, mi especial Señora, cuyo soy antiguo servidor, havía de ir a la corte, me ha parecido por su medio favorecerme del nombre de vuestra Illustre S. con el qual este tratado tenga autoridad, y yo más osadía de sacalle a luz».¹³

El 1547 va publicar un llibre d'exegesi bíblica, les *Annotationes decem ad Sacram Scripturam*, que juntament amb els altres llibres citats li devien donar un bon prestigi en matèries bíbliques, acrescut potser també per la seua estada a Roma. El 1550 es va reincorporar a la universitat per a impartir la càtedra de teologia de sant Tomàs i el 1552 va ser promogut a la de «Testament Vell», càrrec que ocupà fins a la seua mort.¹⁴

13 Hi ha una carta d'Estefania de Requesens a la seua mare, la comtessa de Palamós, datada el 3 de març de 1535 a Madrid, en la qual fa referència a Beuter: «En lo de la priora de Sent Cristòfol no s'ha pogut fer res, ni tampoc en lo de mestre Pere Antoni, que tot nos havien remès a la consulta». Max Cahner, editor d'aquesta carta (*Epistolari del Renaixement*, València, 1978, vol. II, p. 62) observava en una nota que «és possible que es tracti de Pere Antoni Beuter, mestre en teologia i historiador valencià». Les declaracions del mateix Beuter en l'epístola del *Sumario* confirmen aquesta hipòtesi.

14 Ximeno diu que Beuter arribà a ensenyar hebreu a la Universitat, però Just Pastor Fuster i Vicent Castañeda ho neguen. Tots dos fan notar que durant els cursos que s'impartí l'assignatura de llengua hebraica consta documentalment que n'ocuparen la càtedra una sèrie de professors entre els quals no figura el nom de Beuter.

La *Primera part de la Història de València* no va tenir una continuació en el mateix idioma. En una nota administrativa del 1544 s'indica que cal pagar uns diners «al Reverent mestre Pere Anthoni, mestre en Sagrada Teologia, los quals són per la Crònica de València que aquell ha de fer imprimir, la qual dita Crònica està huy en dos parts, e aquella ha de fer en hun bolum en lengua castellana». ¹⁵ Henri Mérimée dedueix d'aquesta nota que Beuter publicà una segona part de la *Història* en català, però segurament sols estava prevista. De fet, per al castellà se'n preveien tres. La *Primera parte de la Crónica general*¹⁶ va sortir el 1546; la *Segunda*,¹⁷ el 1551, i la *Tercera*¹⁸ no va arribar

15 Citat per Henri Mérimée: *L'Art dramatique à Valencia*, Tolosa del Llenguadoc, 1913, p. 400.

16 Aquesta versió castellana va ser publicada amb el títol de *Primera parte de la Crónica General de toda España, y especialmente del Reyno de Valencia; donde se tratan los extraños acontecimientos que del diluvio de Noé hasta los tiempos del rey d. Jaime de Aragón, que ganó a Valencia en España se siguieron*.

17 La segona part portava el títol de *Segunda parte de la Crónica General de España, y especialmente de Aragón, Cataluña y Valencia; donde se tratan las cobranzas de estas tierras de poder de moros por los ínclitos reyes de Aragón, condes de Barcelona. Y pónese en particular la conquista de la ciudad y reyno de Valencia, y Murcia con las islas de Mallorca, Menorca, Ivisa y las otras*.

18 La tercera part havia de tractar, segons el mateix Beuter, «de los diversos acaescimientos que des de la muerte del rey don Jaime el Conquistador hasta los días del autor, habían sucedido en las guerras contra moros, con franceses, y Castilla, hasta la unión de las dos coronas de Castilla y Aragón, en tiempos del señor rey don Fernando el Católico, y de las revoluciones de las comunidades, que se movieron muchas veces». Pere Salvà i Mallén (en el *Catálogo de la biblioteca de Salvà*, València, 1872, vol. II, p. 444) reporta el següent judici que va fer Vargas Ponce en un extracte seu de la segona part de la crònica: «Once años después de concluida (la primera)

mai a publicar-se, si és que Beuter la va escriure. La *Primera parte* es va reimprimir el 1563; la *Primera* i la *Segunda*, el 1604. Un tal Alfonso de Ulloa va traduir les dues parts a l'italià i les va imprimir a Venècia el 1556. En la versió castellana Beuter va refondre i va corregir el text original en català, ampliant-lo. Fins a tal punt, diu Ximeno, que «se reputa por obra distinta».¹⁹ El mateix Beuter recalca aquest fet en el pròleg a la versió castellana per a justificar el fet de no haver encarregat la traducció al castellà a una persona que dominés amb més garanties aquesta llengua: «me fué forçado trasladarlo yo mismo –diu–, porque había de alargar, como alargué, muchos passos, y acortar otros, y en fin mudar muchas cosas que la traslación requiría, y por tanto a nadie podía esta encomendar». Un acarament de l'original català de la *Primera part* amb la traducció al castellà permet comprovar que el domini que Beuter tenia d'aquesta llengua era una mica precari. De fet, en l'epístola que encapçala la versió castellana s'excusava de les possibles deficiències, que atribuïa al fet de ser el castellà «lengua estraña para Valencia».

Mentrestant, havia tingut temps d'engendrar una criatura, cosa que aleshores no es podia consi-

dio a luz la segunda parte, que a pesar de su título, no es otra cosa que la vida de don Jaime I. Como la toma desde su nacimiento y trata de sus ascendientes, encaja la historia entera de Aragón, y por consecuencia forzosa en su método toda la de Cataluña y Navarra. Con eso tiene oportunidad de ingerir aquí cuantas consejas y portentos andan envueltas en ella. La tercera parte concluida, no se ha publicado. Si a este paso pensaba continuar hasta su tiempo, su Crónica levantaría tanto como el famoso Miguelete de esta amena ciudad; pero no tendría tan buena vista.»

19 Ximeno: op. cit., p. 103.

derar insòlita entre el clero. El seu fill Pere Lluís va nèixer el 1538 i en el testament que Beuter va dictar el 5 d'octubre del 1554, poc abans de morir, li llegava, «per descàrrech de ma consciència», la casa i l'hort que tenia a Benimaclet, les seues inversions immobiliàries, la biblioteca i els drets d'autor –«tots los meus llibres, axí los del meu estudi com los que yo he compost». Aquest Pere Lluís va entrar el 1555 en la Companyia de Jesús, i després, a Évora, va destacar com a filòsof dins la línia molinista.²⁰ L'inventari dels béns de Pere Antoni Beuter, que es va elaborar uns dies després de la seua mort, conté de manera prou detallada la relació de les obres que integraven la seua biblioteca, amb més de tres-cents títols diferents, cosa que la situa, segons afirma Vicent Josep Escartí, entre les més grans de la seua època.²¹ Bàsicament, la biblioteca de Beuter estava formada per una col·lecció d'obres de temàtica religiosa i filosòfica, amb pocs llibres que avui considerariem estrictament literaris. Tenia, però, dos volums de Boccaccio i un de Dante. No hi ha cap rastre de cap autor de la literatura catalana del segle xv. La biblioteca de Beuter contenia, a més, una cinquantena d'obres historiogràfiques, majoritàriament en llatí, llibres de gramàtica i retòrica, alguns títols d'humanistes italians i els clàssics llatins. I dues obres d'Erasme, un autor que resultava especialment conflictiu a la València d'aquell temps.

20 Batllori: op. cit., que a més transcriu íntegrament el testament de Pere Antoni Beuter.

21 Vegeu l'estudi introductorï sobre Beuter de Vicent Josep Escartí en Pere Antoni Beuter, *Primera part de la Història de València*. Edició a cura de Vicent Josep Escartí, València, 1998.

El clima ideològic i cultural de la València en què Beuter va viure i va publicar els seus llibres va estar dominat per l'enfrontament entre erasmistes i antierasmistes. A València, l'erasmisme hi havia obtingut una incidència ràpida i àmplia.²² Per això mateix, la lluita que es va desencadenar entre els dos bàndols va adquirir un èmfasi especialment virulent i no es va limitar al llibre imprès o a la controvèrsia rutinària entre col·legues. La polèmica es feia cada vegada més forta a les aules de l'Estudi General i va arribar aviat als púlpits de les esglésies. Des d'allí, Joan de Celaia, que encapçalava la lluita contra els erasmistes amb el seu prestigi de *Doctor Parisiensis*, tronava contra Erasme, a qui qualificava unes voltes de «gramàtic» i unes altres d'«heretge». El sector ultra es va prendre l'afer seriosament. Celaia va ser imposat a la universitat com a rector perpetu i no van vacillar a suprimir-ne set càtedres per a poder pagar-li els honoraris que demanava.

Beuter, poc o molt, s'arreglervava del costat erasmista. Les *Annotationes decem ad Sacram Scripturam* reflecteixen influències d'Erasme, encara que d'una manera tímida i poruga. En aquesta obra el cita—«non satis laudatus vir»—al costat de Pico della Mirandola, de Sanctis Pagnino i del cardenal Cis-

22 Sobre l'erasmisme valencià, vegeu Marcel Bataillon: *Erasmus y España*, FCE, 1950, vol. I, p. 369 i pàssim; Sebastian García Martínez, *El patriarca Ribera y la extirpación del erasmismo valenciano*, València, 1977; i sobretot, l'assaig de Joan Fuster: «Entre la gramàtica i la fe», *Heretgies, revoltes i sermons*, Barcelona, 1968, pp. 11-91.

neros.²³ En la *Primera part de la Història de València* també el cita expressament, en el capítol XII, en una referència als *Adagis*, però és en aquest fragment del pròleg on les ressonàncies erasmianes apareixen d'una manera més clara: «mas pense –com se costuma en les altres coses– hi haurà alguns que murmuraran de açò, dient ser cosa baixa per a teòleg ocupar-se en històries. A estos, lo callar i dolre's de la ignorància sua, o malícia, serà resposta. Com si la Sagrada Escripura se pogués entendre de rael sense històries! I no sols lo Vell Testament demane per a entendre's les històries seculars en molts passos, així del *Gènesis* i *Pentateuco* com dels llibres historials. Mas encara lo Nou Testament en molts i molts passos demana la escriptura de Filó per a la genealogia del Senyor, i altres escriptures per a les epístoles de sent Pau, per a entendre quines són les qüestions mutils i genealogies interminades de què allunya sent Pau a Timoteu, i altres semblants coses».

En unes ratlles del segon capítol del seu llibre, Beuter exposa amb naturalitat unes reserves sobre la fiabilitat textual de la Bíblia: «i perquè per la falda d'esta montanya passa lo riu Araxes, nomena lo *Gènesis* esta montanya Ararat, quasi Araxat, segons és

23 Eugenio Asensio: «El erasmismo y las corrientes espirituales afines», *Revista de Filología Española*, XXXVI, (1952), pp. 45-47. Asensio observa que Beuter, discutint l'autenticitat d'alguns passatges, allega els dubtes, esmenes i objeccions d'Erasme, però rarament els fa seus. Aquesta actitud temerosa i vacil·lant es fa clarament palesa quan després d'afirmar que si el text llatí ofereix dubtes cal recórrer al grec i a l'hebreu, hi afegeix tot seguit: «Con tal de que puedan hallarse códices puros, sin sospecha de haber sido falseados por los heréticos o los pérfidos judíos» (traduït de l'original pel mateix Asensio).

pràctica de l'Esriptura a vegades trastornar algunes lletres». Aquesta diferenciació entre Ararat i Araxat, és clar, no era més que una meticulositat intranscendent. Ara, afirmar que aquests trabucaments gràfics o fonètics eren habituals en la Bíblia, una «pràctica», suposava deixar les portes obertes a la possibilitat d'una correcció i, més que res, mirar-se els textos bíblics, ni que fos per un moment, amb els mateixos ulls que qualsevol altre text no religiós.

Un Joan de Celaia no hauria vacil·lat a assenyalar en aquestes pàgines de Beuter unes inquietants possibilitats d'heretgia. Quan el *Doctor Parisiensis* llançava contra Erasme els dicteris d'heretge i de gramàtic, el segon comportava necessàriament el primer. Si en comptes d'un gramàtic o d'un filòleg, es tractava d'un historiador, el perill venia a ser més o menys el mateix. Naturalment, Celaia sabia el que es deia i, en les implicacions de fons, no s'errava gaire.

Com va afirmar Fuster, «un humanista del començament del segle XVI –Erasme, per exemple– no era sinó això: un híbrid de gramàtic i d'heretge». Quan la crítica filològica deixava el llatí dels clàssics i es dirigia als textos religiosos, qualsevol correcció de transmissió, la denúncia d'alguna impuresa de la Vulgata, posem per cas, podia arribar a tenir importants conseqüències en la interpretació d'un text. Els guardians de l'ortodòxia podien pensar, i no els faltava raó, que les petites correccions sobre el llenguatge dels textos bíblics significarien, a la llarga, deixar la Sagrada Esriptura davant els rigors d'una crítica purament profana. El 1556, un humanista valencià, Pere Joan Nunyes, en una carta al cronista aragonès Zurita, resumia així la qüestió que es plantejava: «Y lo

peor es desto que querrían que nadie se aficionase a estas letras humanas, por los peligros, como ellos pretenden, que en ellas hay, de, como enmienda el humanista un lugar de Cicerón, así enmendar uno de la Escritura, y diciendo mal de comentadores de Aristóteles, que harán lo mismo de los Doctores de la Iglesia...»²⁴ En definitiva, l'humanisme, en paraules de Fuster, «és mera crítica: de textos, d'idees, de costums. Adopta l'angle de visió de la filologia, de la filosofia i de la sàtira, i sempre amb un propòsit d'examen».

La filologia, disciplina en principi estrictament erudita, es convertia de sobte en una matèria suspecta i perseguible. En això devia estar pensant Beuter quan en un fragment de l'epístola nuncupatòria a les *Annotationes*, se sent obligat a justificar el conreu de les bones lletres, com si volgués prevenir els anatemes de sectors poc amics de les humanitats. Aquest fragment comença amb un prudent «Nec Scholastica damnamus», tot fent referència a les desgràcies que els «tumultus commouit infelicissimos in Germania ignorantia Scholasticarum disciplinarum». Però dit això, s'apressa a recordar la «necessariam linguarum notitiam ad Sacras literas perlustrandas». Cal, per a la correcta comprensió dels textos sagrats, el concurs del filòleg estudiós de les llengües en què apareixen redactats els textos bíblics. Ho ilustra amb uns exemples extrets dels *Salms*, que inevitablement, diu, «feretur in anceps» a tot aquell que no els puga examinar amb un bon bagatge de coneixements lingüístics.²⁵

24 Citat per Bataillon: op. cit., vol. II, p. 343.

25 Aquest posar-se en guàrdia el retrobem també en el pròleg al *Sumario del libro de las ceremonias de la missa*, a

El mateix que es temia de la filologia s'havia de témer de la història. L'humanista també sotmetria a crítica les dades històriques acceptades i establertes per la tradició. La maniobra no tenia gaire importància mentre les indagacions es limitassen a papers seculars i més o menys distants, però esdevenia perillosa si l'humanista es proposava de corregir unes dades del *Gènesi* o de qualsevol altre llibre de l'Antic Testament. La història també podia corregir els textos de l'Església. Beuter, en el primer fragment que hem citat, reclama d'una manera prou explícita la necessitat i la legitimitat de la intervenció de l'historiador en els textos sagrats. La Sagrada Escripura no es pot entendre «de rael» sense la història, sense la història profana, i d'aquesta necessitat no se'n salva ni «lo Nou Testament». En un altre fragment del segon capítol, Beuter assenyala que la història secular ha d'anar més enllà de les dades que ens reporten els textos bíblics. Hi fa notar, a més, una distinció entre el que podríem dir-ne l'esperit i la lletra dels textos religiosos: «de après del diluvi ençà, encara que Moisès haja llargament escrit les històries que portà, però, amprar nos hem de altres historiadors més per estès que no de Moisès. I la raó és esta: perquè com Moisès haja escrit la sua senta escriptura ab lo esperit de profecia, contant les coses que escriu, les conta ab tals raons i paraules i a

propòsit dels retrets que se li podrien fer per «haver puesto en lengua vulgar los misteriosos secretos de la missa». Beuter s'apressa a objectar-hi que «más vale que los seglares cristianos devotos sepan estos secretos, por la ocasión de darlos a entender a los clérigos que son obligados a sabellos, y no los saben, que no por tenerlos escondidos a los seglares se queden aquellos clérigos sin sabellos».

vegades ab tals rodeos que, segons lo modo del contar, los llegidors, treballant d'entendre-ho, ne alcançassen los misteris que allí estaven secrets. De forma que, encara que conte la realitat del negoci de la cosa, però, conta-la més a sabor de la intel·ligència que ell vol que en compreguen, que no a la notícia del com se practica la cosa materialment. Los altres escriptors, com a historiadors humans, no han tengut ull a est propòsit de Moisès, sinó de literalment escriure la cosa com passà en efecte, ab ses accidències i contingències com foren. Així que amprar nos hem d'ell en lo que allarguen de les coses que Moisès conta i no li són contraris». Encara que la darrera frase tanca prudentment qualsevol possibilitat de suplantar la validesa de les informacions bíbliques per unes altres de profanes, Beuter deixa ben clara la distinta intencionalitat –i per tant, distinta lectura– dels textos religiosos i dels textos profans. En definitiva, la «senta escriptura» de Moisès no s'ha de prendre al peu de la lletra, perquè encara que ens reporte la relació d'alguna dada històrica –«la realitat del negoci de la cosa»–, aquesta s'ha d'interpretar en funció del sentit moral del text i no pas de la «notícia del com se practica la cosa materialment». Aquesta diferenciació entre l'esperit i la lletra d'un text podia obrir una escletxa en la interpretació codificada i tradicional de qualsevol passatge de la Bíblia.

No voldria exagerar tampoc el saldo final de l'erasmisme de Beuter. Les poques dades biogràfiques que ens n'han arribat ens el dibuixen com una persona que va mantenir sempre unes relacions amistoses amb els estaments de la seua ciutat. Va obtenir amb facilitat una càtedra de teologia a l'Estudi General, mentre que altres humanistes van

veure boicotejada la seua entrada a la universitat i van patir vetos rigorosos. Fa la impressió que Beuter no va passar mai d'una mesura prudent en el seguiment de les doctrines d'Erasme. S'ha de tenir en compte també que l'erasmisme va ser un moviment no gens homogeni, que no sempre s'oposava amb la mateixa intensitat al sector integrista.

BEUTER COM A HISTORIADOR

Beuter fa referència al seu treball com a historiador en diferents passos de la *Primera part de la Història de València*. Així, detalla en el pròleg les principals fonts utilitzades en la confecció del seu llibre, n'indica la fiabilitat sobre tal o tal altre aspecte i també una sèrie de regles per a destriar el grau de validesa de les fonts històriques, ja que «trobant –diu– contraris papers de una mateixa cosa, só estat forçat investigar ab sagacitat a qui és raó que més crega...».

Sembla, doncs, en principi, que Beuter considera la història com un garbell a través del qual han de passar totes les informacions rebudes i no com una mera acumulació de dades, admeses sense més pel fet de trobar-se escrites en qualsevol text.

Al llarg del seu llibre Beuter discuteix i contrasta les opinions i notícies de diferents historiadors, intentant fonamentar totes les «conjectures», com diu ell, amb un testimoni d'autoritat. Aquest testimoni pot ser un document escrit o la inscripció d'una làpida trobada fent obres per a una casa, o qualsevol moneda romana. De vegades, escrupolosament, Beuter afirma que no es pot dir res sobre determinada qüestió perquè no se'n troba cap

prova: «quina forma tenia llavons, no es pot dir cosa que per escriptura se trobe, ni hi ha vestigis per a adivinar quina era». D'altres vegades, davant la incertesa, prefereix no pronunciar-se arbitràriament i deixa en llibertat el lector de pensar el que millor li parega: «mas com los Pirineus tanquen de mar a mar i sien quasi com una muralla que la separen de França, en tanta terra com tenen, resta a cada u llibertat de conjecturar en quina part pogué ser esta ciutat: o en lo mig, que és Aragó i Navarra, o en los caps, que són Catalunya i Biscaia, segons on desembarcà Túbal, que vingué ab les galeres per mar. Perquè la veritat del lloc on fon la ciutat pròpiament no es troba per escriptura». Finalment, totes les hipòtesis que no puguen demostrar-se a través d'una prova vàlida han de rebutjar-se: «i, per consegüent, puix no es troba en escriptures autèntiques, ha's de tenir per ficció».

Beuter mostra un especial interès a diferenciar la història de la fabulació literària. Quan vol remarcar el caràcter poc fonamentat d'alguna informació, diu ple de menyspreu que tot això són «poesies». Per a deixar ben clar des del principi la seriositat de les seues intencions i desfer possibles prejudicis al respecte, presenta en el pròleg una extensa relació de personatges prestigiosos que van escriure llibres d'història i «que foren en santedat i doctrina il·lustres persones sens contradicció tenguts per tals», precisament perquè Beuter sabia que en el seu temps la història no era sentida normalment «sens contradicció» amb les «falsies o ficcions».

Així i tot, els bons propòsits i la «sagacitat» de Beuter queden en no res a l'hora de la veritat i la seua *Història* es complau en la relació de llegendes i fantasies, per molt adornades d'«autoritat» que